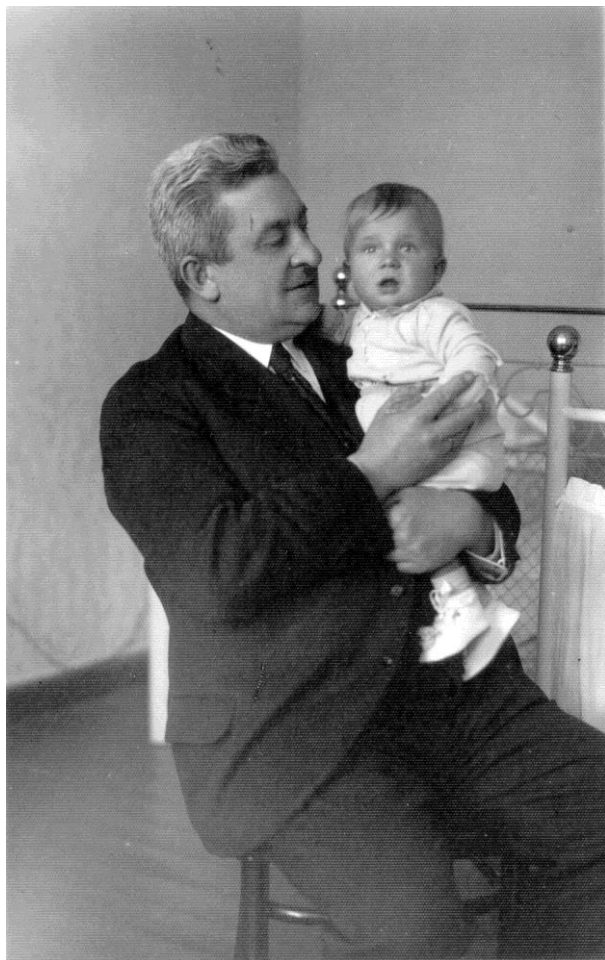

Priesakas ant beržo tošies

*Jausmai traukia mane vis prie mano gimtinės,
Kur gyventi man buvo taip gera,
Kur gaivinančiai veikė mane oras tėvynės,
Bet pamatė juk ji dabar karą,
Tad vargu, ar senovę galėčiau ten rasti,
Šičia, Sibire, ar begali tai suprasti...*

K. Šakenis „Kaip trokštu sugrįžti“

Su sūneliu Romualdu Kaune 1932 m.

Pats vasaros įsibėgėjimas, džiovinamo šieno kvapas, išplaukėjusių rugių bangavimas ir... tūkstančiai tautiečių sukištų į gyvulinius vagonus, riedančius amžinojo įšalo žemėn. Tūkstančiai iškiliausių tautos žmonių; valstybės veikėjų, karininkų, gydytojų, teisininkų, mokytojų, geriausių ūkininkų, prievarta paliekančių tėviškę, gimtus namus, Lietuvą, kurios labui dirbo... 1941 m. birželio 14-oji, pirmoji Sovietų sąjungos organizuota trėmimo akcija, kuri palietė ir visas tris Pabaltijo tautas – lietuvius, latvius, estus, Sibire sutikusius likimo draugų – ukrainiečių, baltarusių, moldavų... Iš Lietuvos 1941 m. birželį buvo išvežta per 18 500 gyventojų...

Į Sibirą tą lemtingą birželio 14-ąją buvo išvežtas ir nemažas pulkas iškilių Biržų krašto asmenybių. Apie 250 buvo ištremta, dar apie 200 žemiečių patyrė kietesnius sistemos gniaužtus nei paprasta tremtis – jų laukė Sibiro lageriai. Su sovietinės valdžios represijomis prasilenkti jokios galimybės neturėjo ir į gimtąjį Veleniškių kaimą (Vabalninko sen.) sugrįžęs tarpukarinėje nepriklausomoje Lietuvos Respublikoje net dvi kadencijas švietimo ministro, o prieš okupuojant Sovietų Sąjungai Lietuvą Seimo pirmininko pareigas ėjęs mūsų kraštietis Konstantinas Šakenis. Įvairiapusė K. Šakenio veikla, jo erudicija, nuopelnai Lietuvos valstybei, be abejo, buvo traktuotini kaip didžiulė grėsmė sovietų valdžiai, tad kelialapiai į Sibirą buvo išrašyti visai šeimai: žmonai Stasei (gydytojai-chirurgai) bei vaikams – dvylikametei dukrai Ritai ir devynmečiui sūneliui Romualdui. Vaikai buvo kalti, kad jų tėtis buvo ne tik ministras, bet ir inžinierius, gimnazijos mokytojas, mokyklos direktorius, kad jis su kitu iškiliu biržiečiu Martynu Yču rūpinosi kraštiečių, pirmojo pasaulinio karo audrų nublokštų į Rusijos gilumą (Voroniežą), išsilavinimu, rengė vadovėlius, buvo tarp iniciatorių, kad gimnazijoje būtų vedamos ir lietuvių kalbos pamokos... kalti, kad po karo grįžęs į Lietuvą rūpinosi Lietuvos geležinkelių ūkio plėtra, dirbo valstybės kontrolieriumi, buvo LR Seimo narys ir pirmininkas... kad buvo puikus vertėjas, vertęs rusų klasikinę poeziją – M. Lermontovo, S. Puškino, N. Nekrasovo eiles, padovanojęs mums ir A. Mickevičiaus „Pono Tado“ lietuvišką variantą...

Kaltės būta labai didelės... nes Konstantinas Šakenis, kaip ir dar daugybė daugiau ar mažiau „kaltų“, buvo atskirtas nuo savo šeimos ir 15 metų praleido Sibiro lageriuose nematydamas nei žmonos, nei užaugančių vaikų... 10 metų Irkutsko srities Rešiotų, Taišeto, Ingašo, Kansko lageriuose, vėliau dar 5 metai Krasnojarsko krašto Kazačinsko raj. Jerzovkos k, ir (sūnaus rūpesčiu perkeltas) Zacharovkos kaime. Tremtinių atsiminimuose, artimų žmonių pasakojimuose nupiešta nežmoniškai žiauri gyvenimo Sibiro lageriuose tikrovė dar kartą gali būti patvirtinta dviejų fotografijų, kurias groteskiškai galėtume pavadinti „prieš ir po“ (šitaip savo fotografijas linkusios lyginti šiuolaikinės gražuolės, dedančios daugybę pastangų, kad gyvendamos šiltai, sočiai ir laimingai galėtų numesti nereikalingus, negailestingai kūno formas gadinančius kilogramus). K. Šakenio sūnus, atvažiavęs susitikti su tėvu, praleidusiu 10 dešimt metų katorgose, jo negalėjo pažinti: „Karštą vasaros dieną jis buvo užsimovęs visko mačiusias, nešvarias vatines kelnes (kitų neturėjo), apsivilkęs aptriušusia, apiplyšusia apykakle kariška palaidine, ant galvos – nosinė surištais kampais. Vienoje rankoje jis turėjo lazdą...“ (iš Romualdo Šakenio atsiminimų). Prieš dešimtį metų iš Veleniškių išvežtas gražus tvirtas vyras buvo virtęs „klipata“ (taip B. Sruoga „Dievų miške“ vadina Štuthofo konclagerio aukas) užgesusiomis akimis...

K. Šakenis 1951 m. vasarą

Vargu ar įmanoma įsivaizduoti, kiek dvasios stiprybės reikėjo, kad išgyventum ne tik fizinės kančias, bet ir nuolatinį dvasinį skausmą, kylantį iš visiškos bejėgystės ką nors pakeisti, iš begalinio gimtųjų namų, tėviškės žemės ir savo šeimos ilgesio... Šeimos, kuri atimta iš tavęs, kuriai negali ištarti nė vieno padrašinančio žodžio, nors žinai, kad ir jiems labai sunku... kuriems net laiškutį išsiųsti gali tik kaip vagis – nepasirašydamas savo tikroju vardu, o tik pasislėpęs po svetima pavarde... ir kreiptis į brangiausius žmones negali savo gimtąja kalba, kurios puoselėjimu, švarinimu rūpinaisi, rašyti turi rusiškai, kad tavo skriaudėjai ir žemintojai kiekvieną žodį suprastų (kad kokio antisovietinio gaivalo pro spygliuotas vielas į pasaulį nepaleistum).

Kaip vieną didžiausių relikvijų, saugančių atmintį, atspindinčių lagerio gyvenimo sąlygų baisumą, skurdą ir pasakojančių apie iškilios asmenybės – Konstantino Šakenio – dvasios skausmą, Biržų krašto muziejus „Sėla“ saugo Romualdo Šakenio muziejui dovanotą, jo tėvo ant beržo tošies

rašytą, atvirlaiškį, išsiųstą sūnui 11-ojo gimtadienio proga. Atviruką pasirašo Vasiliauskas Gerardas Kazio (prof. Kazys Vasiliauskas buvo Stasės Šakenienės brolis), bet po tuo pseudonimu namiškiai žinojo esant pasislėpusį jų tėtį, vyrą Konstantiną Šakenį... O tėvas savo dvejus metus nematytam sūnui rašė taisyklinga rusų kalba (kad tik laiškas būtų praleistas cenzūros, kad tik pasiektų mylimus žmones):

Išsiųstas 1943 m. trentyje Parbige gyvenusiai žmonai gydytojai Stasei Šakenienei. Irašai Konstantino Šakenio ranka rusų k.: Решеты. Командантский ??/? 1943. VI. (?) 26. / Милый мой Ромути! как мне кажется / етом месяце на днях (ни 7. VI. ..?) в твоей / маленькой жизни был праздник- Тебе стукнуло / кажется 11 лет (?). Поздравляю тебя, и прошу изви- / нения, что черезчур часто в своем поздравлений упо- / требляю слово "кажется", но прости мой милый / мальчик точного числа дня твоего рождения / непомню. За то, как видишь, етою литовскою в народном национальном стиле открыткою, хочу / устройт тебе маленький сюрприз. Ну, Ромути, / желаю тебе скорей дождатса папашы, собрать / всю семью в один вагон и свезти ее в Велени- / нишкяй. Желаю ете (?) хорошо.....(?) язык (не сомневаюс что ты ето / давно зделал и ети мои строки / будеш читат / сам, без чужой по- / мощи). Передай / поклон маме, па-/пе и Ритути. / Целую Вас всех / особенно Тебя. / Медулис (?) / Ties rašto ženklų neišskaitomas žodis ir nupiešta svastika apskritime / Štampas: ПРОСМОТР.. / Военной Цензур... / Краснодарск / 34 / Раšto spraudas neišskaitomas / Новосибирская область / Город Парбиг / Парбигская больница. / Врач хирург Ст. Шакенене / Адрес отправителя: / Красноярская ж. д. ст. Ре- / шеты. Командантский ...? Поч. ... (?) 235 / Василяускас Герардас (?) Казю

(K. Šakenis pasirašinėjo ne savo, o gero šeimos bičiulio, Stasės Šakenienės sesers vyro prof. Kazimiero Vasiliausko pavarde (Onos Šakenienės inf. užrašė J. Kriščiūnienė 2011 m.)

„Mielas mano Romuti! Kaip man atrodo, šiomis šito mėnesio dienomis (ar 7, VI mėn.) tavo mažame gyvenime buvo šventė – Tau stuktelėjo, atrodo, 11 metų. Sveikinu tave ir prašau atleisti, kad pernelyg dažnai savo sveikinime vartoju žodį „atrodo“, bet atleisk, mano mielas berniuk, tikslios tavo gimimo dienos datos neatsimenu. Užtat, kaip matai, šiuo lietuvišku liaudies stiliaus atviruku noriu tau padaryti siurprizą. Na, Romuti, linkiu tau greičiau sulaukti tėvelio, surinkt visą šeimą į vieną vagoną ir parvežti ją į Veleniškius. Linkiu tau gerai išmokyti kalbą (neabejoju, kad tu tai jau seniai padarei ir šias mano eilutes skaitysi pats, be kitų pagalbų). Perduok linkėjimus mamai, tėčiui ir Ritutei. Bučiuoju Jus visus, ypatingai tave. Medulius.“

Atvirlaiškis buvo išsiųstas 1943 m. birželio 26 iš Rešiotų lagerio į Tomsko sritį Parbigio ligo-
ninę, adresuotas gydytojai chirurgai Stasei Šakenienei, o į jį sudėtas visas mylinčio tėvo ir vyro ilge-
sys bei skausmas, kad negali būti šalia sūnaus svarbiausiomis akimirkomis, kad nepakeliamos gyve-
nimo sąlygos iš atminties trina pačias brangiausias datas (K. Šakenis vis tik suklydo – jo sūnaus
gimtadienis buvo gegužės 17 d.)... Iš stilizuotų lelijų (tulpių) žiedų, surinktų iš liaudies raštų,
nupinta pynė šalia paraginimo mokytis svetimos kalbos subtiliai primena: atmink, kad esi lietuvis,
nepamiršk savo tautos tradicijų, nepamiršk gimtosios kalbos...

Atvirlaiškis ant beržo tošies ir praėjus beveik 70 metų tebėra gyvas 1941 m. birželio 14 die-
nos liudininkas, atminties saugotojas, didelio dvasios skausmo ir gražaus moralinio priesako sūnui
atspindys. Konstantinui Šakeniui į gimtuosius Veleniškius, kur jo šeimos gyventa ištisus šimtme-
čius, pargrįžti nebebuvo lemta, tačiau jo pageidavimas atgulti amžinojo poilsio netoli gimtinės, Va-
balninko kapeliuose, buvo išpildytas. Jo karstą čia atlydėjo artimieji ir veleniškiečiai.

Atvirukas ant beržo tošies, išpieštas lietuviškais motyvais, tapo tėvo priesaku ne tik nepa-
miršti gimtosios žemės, gimtosios kalbos, tautos tradicijų, bet ir raginimu saugoti atmintį... Tai
sūnus *Romutis* (Romualdas) ir stengėsi daryti visomis išgalėmis: jo iniciatyva Šakenių sodyba Vele-
niškiuose paženklinta žymeniu, kuriame nurodyta čia esant valstybės veikėjo Konstantino Šakenio
tėviškės, taip pat atstatyta sodybos klėtelė, kurioje įrengta memorialinė ekspozicija.

2011-06-11

Edita Lansbergienė